

**ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В БОРОТЬБІ З РЕЛІГІЙНИМИ ВПЛИВАМИ
НА ВІННИЧЧИНІ У 1920-1930-Х РР.**

У статті висвітлені основні заходи радянської влади з викорінювання релігійності населення у 1920-1930-х рр. Показано, як влада вдавалась до політичних репресій та дискредитації релігійних конфесій, намагалась поставити під контроль державних органів їх діяльність.

Ключові слова: релігія, антирелігійна політика, Спілка войовничих безвірників, державно-церковні відносини.

З приходом більшовиків до влади у 1917 р. докорінним чином змінилося релігійне життя населення. Обравши терор головним засобом внутрішньої політики, нова влада взяла курс на масову атеїзацію та намагалась релігію і церкву ліквідувати як свого класового ворога. Антирелігійна політика призвела до обмеження та поступового припинення діяльності значної частини легальних релігійних структур, закриття культових приміщень, переслідування священнослужителів та віруючих.

У сучасній історіографії окреслена проблематика виступала предметом побіжного дослідження. Вітчизняні вчені А. Киридон [1], В. Пашенко [2], А. Зінченко [3], О. Галамай [4] та ін. розглядали питання конфесійної ситуації в Україні у міжвоєнний період, впровадження більшовицької системи державно-церковних відносин, здійснення політики відокремлення церкви від держави. Додаткового вивчення потребує питання гальмування більшовицьким режимом розвитку церковного руху та адміністративного обмеження релігійної активності громадян.

Метою даної статті є спроба висвітлити вплив більшовицької моделі державно-церковних відносин на релігійно-церковне життя населення у досліджуваний період та з'ясувати форми, методи діяльності влади в її стосунках із релігійними організаціями й віруючими, а також представити окремі напрямки антирелігійної пропаганди в боротьбі з релігійними впливами на Вінниччині.

Встановлення більшовицької влади на більшій території України припадає на час завершення вироблення більшовицької моделі державно-церковних відносин. Першими діями влади стосовно релігії було те, що Тимчасовий робітничо-селянський уряд України 19 січня 1919 р. видав декрет «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», зміст якого містив основні положення відповідного декрету Наркомату з національних питань і Церкви РРФСР від 23 січня 1918 р. [5, с. 198, 207]. Згідно цього документу громадянину дозволялося сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, заборонялось обмеження свободи совісті та дозволялось вільне здійснення релігійних обрядів.

Однак подальші дії більшовицької влади засвідчували про не бажання дотримуватись задекларованих принципів. Релігійні організації позбавлялись права юридичної особи, майно церков оголошувалось народною власністю, а їх діяльність жорстко регламентувалась. Інструкція Наркомату юстиції від 10 листопада 1920 р. «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви» вимагала, щоб надалі публічні релігійні обряди здійснювалися лише з дозволу місцевих органів влади. За порушення передбачалось покарання примусовими роботами або штрафом. Одночасно радянська влада намагалась релігійні обряди замінити більшовицькими - «комсомольським різдвом», «комсомольською паскою» та ін.

В Україні активна реалізація більшовицької релігійної політики набула поширення після громадянської війни. Для регулювання відносин церкви і держави у червні 1921 р. в складі Наркомату юстиції УСРР було створено структуру, яку називали ліквідаційним відділом. На місцях створювалися губернські та повітові ліквідаційні комісії, які у жовтні 1922 р. були передані у підпорядкування Наркомату внутрішніх справ УСРР.

Ще на початку 1920-х рр. головний чекіст Ф. Дзержинський, підтримуючи ставлення більшовиків до релігії і церкви заявляв: «Церковну політику розвалу мусить проводити В.Ч.К., а не будь-хто інший. Офіційні чи напівофіційні відносини з попами – недопустимі. Наша ставка на комунізм, а не релігію» [6, с. 7]. Працівники ДПУ були членами відділів у справах культів губернських і повітових виконкомів. Отримуючи вказівки від партійних та радянських органів,

.....
вони наполегливо збирали інформацію про настрої віруючих та священнослужителів й фабрикували на них карні справи, втручались у внутрішньоконфесійне життя з метою дискредитації релігійних громад. У червні 1927 р. начальник Тульчинського окрвдділу ДПУ доповідав, що «важче піддаються розкладу сектантські релігійні групи ніж віруючі церкви. За останнє півріччя ми довели до ліквідації секту іоанітів, виславши її керівника та віддавши до суду декількох осіб». У с. Гонорівці Піщанського району було заарештовано та відправлено до окрвдділу ДПУ 12 віруючих, які здійснювали богослужіння й співали релігійних пісень у хаті односельчанина [7, арк. 11,16].

Органи ДПУ для боротьби з віруючими використовували методи примусу, тиску, шантажу, а також підкупу за рахунок коштів, які виділялися владою на антирелігійну роботу. Начальник Могилів-Подільського окрвдділу ДПУ Ямницький, доповідаючи про роботу серед релігійних громад, звертався до окружного партійного комітету КП(б)У з проханням виділити додатково 3 тисячі карбованців на антирелігійну роботу для оплати послуг «повідомителів» [8, арк. 27, 28].

У 1927-1928 рр. у Радянському Союзі відбулася велика дискусія з релігійного питання, наслідком якої став перехід від так званого «безвірницького» до антирелігійного виховання. Це було останнє справжнє суспільне обговорення за часів керівництва країною Йосифа Сталіна. Боротьба з релігією стала органічною частиною політичного курсу партії більшовиків, який досяг апогею у 1929 р., більше відомому як «великий перелом».

Проводити антирелігійну роботу серед населення була покликана Спілка безвірників, яку очолював затятий більшовик Омелян Ярославський. З посиленням наступу на релігію Спілку безвірників перейменовували у Спілку войовничих безвірників, що повинно було засвідчити безкомпромісність влади у боротьбі з релігійністю.

Для керівництва безвірницькою кампанією була створена спеціальна Антирелігійна комісія, що діяла при ЦК ВКП(б). На місцях неухильну боротьбу з релігією забезпечували спеціальні уповноважені. До антирелігійної роботи залучались радянсько-партійний пропагандистський апарат, комсомольські та профспілкові організації, заклади освіти, преса. Свої ідеологічні засади безвірники викладали на сторінках газети «Безбожник», що виходила російською, українською та їдишем, а також журналів «Войовничий безвірник», «Антирелигиозник», «Безбожник у станка», «Юные безбожники», які друкували матеріали із закликом активно вступати в ряди борців з «опіумом для народу». На середину 1933 р. на Вінниччині до Спілки войовничих безвірників були записані 19859 осіб [8, арк. 24]. Вінницьке облбюро спілки планувало залучити в члени «безвірницьких» організацій до 400 тисяч робітників, колгоспників, молоді та дітей шкільного віку [9, арк. 3]. Членам товариства влада намагалась прищепити атеїстичні переконання та назавжди відвернути від віри та церкви.

Однак вжиті заходи виявились недостатніми. Безвірницькі організації не були широко підтримані населенням. У 1936 р. на Вінниччині нараховувалось лише 218 осередків Спілки войовничих безвірників, які об'єднували 8 720 членів [10, арк. 9]. Голова Вінницької обласної ради Спілки войовничих безвірників Ліхачова визнавала, що «релігійники і сектанти продовжують проводити свою шкідливу агітацію і вербують у свої організації ще відсталу частину населення» [11, арк. 4].

Поповнювати ряди безвірницьких організацій радянська влада намагалась за рахунок робітників, колгоспників, учнів шкіл, а також членів ВКП(б), комсомольців та піонерів. У Тиврівському районі у 1937 р. до складу 58 організацій Спілки войовничих безвірників входило 1300 осіб: 252 з них були робітниками, 800 колгоспниками, 248 ті хто навчався, а також 201 член ВКП(б) та 502 члени ВЛКСМ [12, арк. 50].

Для усунення ідеологічного супротивника та формування людини нового типу без релігійних переконань радянська влада використовувала всі можливі засоби антирелігійної пропаганди. У 1936 р. було утворено осередки безвірників у 28 районах області. Більшовицькі агітатори серед населення області прочитали 1 840 лекцій та бесід з питань «походження та класової суті релігії», а також провели 3 районні конференції Спілки войовничих безвірників. У Шепетівському, Уланівському та Теофіпільському районах області було обладнано 2 854 антирелігійних кутки, у колбудах організовано 238 антирелігійні гуртки, через пропагандистське горнило яких пройшло біля 12 тисяч осіб. Товариства Спілки войовничих безвірників Проскурівського району для проведення антирелігійної роботи отримували у районному комітеті КП(б) У агітаційну літературу: «Соціалізм і релігія», «Літні релігійні

.....
свята», «Об аде и рае», «О свободе совести в СРСР», «Правда об Евангелии», «Борьба религии с наукой», «Збірник про антирелігійну пропаганду», «Антирелігійна пропаганда і завдання комсомолу», «Происхождение человека» [13, арк. 29, 60].

Одночасно розгорталась кампанія по закриттю та вилученню у релігійних громад молитовних будівель. Протягом 1936 р. у Вінницькій області було закрито 365 приміщень культового призначення. У Теофіпольському районі було вилучено 33 молитовні будівлі релігійних організацій різних віросповідань. Теофіпольська районна влада у доповідній записці обласному комітету партії більшовиків доповідала про виселення з району «останніх 7 попів» [14, арк. 14, 60].

Віруюче населення краю намагалось відстояти свої релігійні переконання в умовах «войовничого безвір'я». В м. Летичеві місцеві жителі, мотивуючи тим, що «зараз свобода релігії», збирали підписи з вимогою відкрити церкву. Під час перепису населення селяни Вінницького, Городокського, Ямпільського та деяких інших районів області домовлялися писати у графі про релігійність «віруючий» [14, арк. 62].

Отже, у 1920-1930-х рр. в період здійснення радянською владою антирелігійної політики характерною особливістю була двоїстість процесів атеїзації: констатувалось зростання безвірництва, з іншого боку, зберігалась висока релігійність населення. З метою утвердження більшовицької моделі державно-церковних відносин в країні здійснювалась політика з обмеження впливу релігійних громад на населення. Влада вдавалась до дискредитації релігійних конфесій та застосовувала політичні репресії проти священнослужителів й віруючих, активно діяла з викорінювання релігійної ідеології, втручалась у внутрішньоконфесійне життя, намагалась поставити під контроль державних органів діяльність релігійних організацій, вилучала у них молитовні приміщення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Киридон А.М. Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917 – 1930-х років. /А.М. Киридон – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 384 с.
2. Пашенко В., Киридон А. Більшовицька держава і православна церква в Україні. 1917 – 1930-ті роки. / В.Пашенко, А. Киридон. – Полтава, 2004. – 336 с.
3. Зінченко А.Л. Чи була відокремлена церква від держави у 20-ті роки? /А.Л. Зінченко // Український історичний журнал. – 1992. – №1. – С. 104 – 114.
4. Галамай О. М. Реалізація політики відокремлення церкви від держави у 20-х роках ХХ століття на Поділлі / О.М. Галамай // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. III. Серія: Історія: Зб. наук. пр. – Вінниця, 2001. – С. 81 – 84.
5. Про релігію і атеїзм. Збірник документів і матеріалів. – К., 1973.
6. Архивы Кремля. В 2-х кн. Кн.1. Политбюро и церковь. 1922 – 1925. – М.: Новосибирск, 1997.
7. Державний архів Вінницької області (далі - ДАВО), ф.П. 133, оп. 1, спр. 560.
8. ДАВО, ф.П. 31, оп. 1, спр. 379.
9. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. 454.
10. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. 852.
11. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. 924.
12. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. . 852
13. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. . 852
14. ДАВО, ф.П. 136, оп. 6, спр. 852.

Зинько Ю.А. МЕРОПРИЯТИЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В БОРЬБЕ С РЕЛИГИОЗНЫМИ ВЛИЯНИЯМИ НА ВИННИЧЧИНЕ В 1920-1930-Х ГГ.

В статье освещены основные мероприятия советской власти по искоренению религиозности населения у 1920-1930-х гг. Показаны осуществляемые властью политические репрессии, а также дискредитация религиозных конфессий, попытки поставить под контроль государственных органов их деятельность.

Ключевые слова: религия, антирелигиозная политика, Союз воинственных безбожников, государственно-церковные отношения.

Zinko Y.A. MEASURES OF THE SOVIET AUTHORITIES IN COMBATING RELIGIOUS INFLUENCE IN VINNYTSIA IN THE 1920-1930 YEARS.

The article highlights the main activities of the Soviet authorities to eradicate religious population in 1920-1930's. Showing exercise power political repression and discredit religions, attempts to control the state of their activities.

Key words: religion, anti-religious policies, the Union of militant atheists, church-state relations.